

# Sfeerverslag Gebiedsontwikkeling special: Anders (samen)werken aan transitie

Pakhuis de Zwijger, 10 juni 2024

De wil om anders, en vooral sámen, gebiedsgericht te werken aan transitie is er. En de mogelijkheid ook, blijkt deze middag uit ervaringen, inzichten, onderzoeken en de cases Bloemenbuurt, Havenstad en Vitale systemen. We nemen je in dit sfeerverslag mee langs de hoogtepunten van deze gebiedsontwikkeling-special, gehouden in Pakhuis De Zwijger op 10 juni 2024. Deze sessie kwam voort uit de Leergang systeeminnovatie waarin de UvA, TU Delft, Amsterdamse School, directie Ruimte en Duurzaamheid en het netwerk Koppelkansen samenwerken.

## Maarten Claassen: ruimte maken door te koppelen

Maarten Claassen trapt af, voor een zaal van zo'n 50 geïnteresseerden. Ze werken bij de gemeente, bij netbeheerders, bij waterschappen, in duurzaamheid of zijn gewoon geïnteresseerd in het thema, blijkt uit een rondje handen opsteken.

Maarten is aanjager van Koppelkansen, een integrale en intensieve samenwerking tussen verschillende onderdelen van Gemeente Amsterdam, Liander en Waternet. Maarten vertelt de zaal wat het aanjagen van transitie eigenlijk is: "gewoon, je beste beentje voor zetten. Want, we komen er als gebiedspartners niet meer uit als we blijven doen wat we deden. Er worden kansen gemist. Dus moeten we slim koppelen."

Koppelkansen bestaat nu 5 jaar; de ontwikkeling en oogst is vastgelegd op kennisactie.nl. Koppelkansen is volwassen geworden, en klaar om op veel meer gebieden toegepast te worden. Die nieuwe fase heet *SLIM gebiedsgericht uitvoeren*. SLIM staat voor Samen, Lerend, Integreren van Maatschappelijke opgaven. SLIM is nodig omdat we steeds meer moeten realiseren in gebieden, in een steeds hoger tempo.

En dat lukt nu niet goed. Er zit een gat tussen onze ambitie, en de praktijk. Precies daar moeten we aan de slag. Koppelkansen is dus: ruimte maken: voor synergie en goede samenwerking. En ruimte om elkaar te leren kennen. Vanuit nieuwsgierigheid. En dat kunnen we, Samen Lerend, Integraal Werkend.

## John Grin: mogelijkheden 'inrollen' in lokale context

Daarna vertelt John Grin, hoogleraar Systeeminnovaties aan de UvA, waarom koppelkansen zo belangrijk zijn. De gevolgen van klimaatverandering en uitputting van onze grond zijn voor ons allemaal relevant.

We kunnen elkaar in onze eigen opgaves versterken, of tegenwerken. Binnen koppelkansen is veel ervaring opgedaan met versterken. Zo hoeft de grond in de toekomst soms maar één keer open. Door koppelkansen gaan we slim om met schaarse middelen zoals arbeidskrachten, grondstoffen, middelen, en tijd.

Nieuw aan koppelkansen is de denkrichting. Als je volgens koppelkansen werkt, dan denk je van onder naar boven, én van groot naar klein. En ook weer andersom. Je verlegt steeds je focus. We gaan zagezegd van plannen 'uitrollen' naar mogelijkheden 'inrollen' in de lokale context.

Met deze aanpak werken we ook direct samen aan het wegnemen van barrières die je tegenkomt in een bepaald gebied. Dat is veel haalbaarder dan het veranderen van een heel systeem. En terwijl we barrières samen wegnemen, verandert het systeem vanzelf. Dat wegnemen van barrières noemen we wezenlijke winstpunten, vertelt John.

## **Anouk de Wit: leergang Systeminnovaties binnenkort online beschikbaar**

Om deze ontdekte werkwijze verder te brengen, is de leergang Systeminnovaties opgericht. Deze leergang is binnenkort online beschikbaar op het platform Open Research, en is dan voor iedereen open source te gebruiken. Anouk de Wit, Programmamanager Ruimtelijke Ontwikkeling bij de gemeente Amsterdam, vertelt over het ontstaan van de leergang. 'Binnen de gemeente Amsterdam werd al veel aan mentorschap op het gebied van transitie en goed samenwerken gedaan; en toen ontstond het idee: wat als we dat nou ook eens doen met 'mensen van buiten'? Het is mooi als zoveel mogelijk mensen deze leergang volgen en verder brengen. Daarom hanteren we een Train de Trainer-model.'

## **Deelnemers leergang Systeminnovatie: winst in vroeg stadium**

In de zaal zit een deelnemer die de leergang inmiddels heeft afgerond. Hij werkt bij Waternet en is betrokken bij Havenstad. Hij vertelt dat er door de leerlijn een erg mooi samenwerkingsverband tussen de verschillende deelnemers van verschillende bedrijven is ontstaan. 'We werken ineens tegelijkertijd water- en bodemsturend samen. In een heel vroeg stadium is nu duidelijk wat mogelijk is: zo krijgen we voldoende ruimte voor water, een robuust en waterkwalitatief goed systeem, alle kabels op de juiste en interacties met partners direct goed op orde.'

Een andere deelnemer werkt bij netbeheerder Liander. Hij geeft aan dat hij het een groot voordeel vond dat hij via de leergang en het bijbehorende IGP direct geïnformeerd werd over de problemen van andere partijen. 'Zo ontdekten we bijvoorbeeld al vroeg in het proces van Havenstad dat een gebied 1,5 meter moest worden opgehoogd om de waterveiligheid te garanderen. Kabels moeten op een standaard diepte gelegd, dus die zouden veel te diep komen te liggen als dit later ontdekt werd. Nu kon de kabeldiepte en planning in een vroeg stadium aangepast worden.'

## **3 casussen: Bloemenbuurt, Havenstad en Krakende vitale systemen in Rotterdam**

### **Case Bloemenbuurt: complexiteit vanaf begin in beeld**

Liselot van der Knaap, omgevingsmanager van de Bloemenbuurt, en Wirin Khandai, projectmanager bij het ingenieursbureau van de gemeente Amsterdam, trappen af met de eerste casus waarin slim samen wordt gewerkt aan transitie. De Bloemenbuurt in Amsterdam Noord heeft flink wat opgaven: sociale opgaven, de energietransitie, aardgasvrij maken in combinatie met de renovatie van woningen, groot onderhoud aan openbare ruimte, vervangen en scheiden van het riool, de verwijdering van grijs gietijzer en de verzwaring van het elektriciteitsnetwerk – de lijst is lang. Bovendien zit de boven- en ondergrond al bijna helemaal vol. De straten in de Bloemenbuurt zijn smal. De huizen grenzen direct aan de stoep, en er zijn soms geen groenstroken in de straat. Dat is een uitdaging.

Door de leergang zijn Waternet, Liander en de Gemeente Amsterdam terug naar de tekentafel gegaan, vanuit het idee: laten we dan maar eens uittekenen wat wél kan. Waar matchen we, en waar botsen we? Hoe ziet het eruit als we dat fysiek uittekenen?

Liselot en Wirin vertellen wat ze daarvan leerden: écht goed samenwerken met partners. En je kwetsbaar durven opstellen naar elkaar. Zo ontstond een gedeelde maatschappelijke verantwoordelijkheid tussen de partners. Door samen naar het grotere geheel te kijken, konden ze samen dezelfde complexiteit zien.

Winstpunten zijn volgens Liselot en Wirin talrijk. Allereerst is er mogelijke tijdswinst. Daarnaast is de complexiteit vanaf het begin duidelijk. Er wordt naar straatprofiel gekeken, en daarna: hoe kunnen we dit in het hele gebied toepassen? Er wordt van abstract naar concreet gedacht, en vice versa. Er wordt buiten de gebaande paden getreden. En dat is winst.

## **Case Havenstad: meer begrip voor elkaar**

Lotte Bruinsel, adviseur Energietransitie bij de gemeente Amsterdam, vertelt over de grote gebiedstransformatie Havenstad. Deze grote ontwikkeling wordt in fases aangepakt door een kernteam met onder andere Vattenfall, het Ingenieursbureau en Ruimte en Duurzaamheid van de gemeente Amsterdam.

Verschillende uitdagingen zijn door het team in een geoviewer gevat. Ook gaan ze letterlijk de wijk in. Zo zijn alle opgaven van de Contactweg in Sloterdijk verzameld en gingen ze als team langs alle opgaven van alle verschillende partijen. Zo onderzoeken ze direct: wat kan ik doen? Zijn er koppelkansen?

Deze worden ook verkend in integrale ontwerpstudio's. Zo ontdekken ze: in sommige gebieden worden de bovengrondse principes meer leidend, en in andere gebieden de ondergrondse. En dan wordt nagedacht over creatieve oplossingen, zoals een stukje grond aankopen, om ondergronds ruimte te kunnen maken.

De uitkomsten van de samenwerking tussen partijen in Havenstad is tot nu toe: door transparantie en kennisdeling hebben we meer begrip voor elkaar.

## **Krakende vitale systemen in Rotterdam: dit gaat je beïnvloeden**

Dan is het woord aan de hoofdplanoloog van de stad Rotterdam. Marije ten Kate neemt de zaal haast ademloos mee in hoe Rotterdam het hoofd biedt aan krakende vitale systemen.

Marije begint met een plaatje van het menselijk lichaam om duidelijk te maken wat een vitaal systeem nou is. Je kunt watervoorzieningen zien als de bloedsomloop, elektriciteit als het hart, en ga zo maar door. Als er een uitvalt, valt de rest ook uit. En, net als bij een menselijk lichaam: vitale systemen in de stad zijn veel meer gelinkt dan gedacht.

Vervolgens vertelt Marije hoe je omgaat met de 4 veelvoorkomende automatische reacties op de boodschap dat vitale systemen onder druk staan. Of je toevoerder nou ra optimist of doemdenker is, voor iedere reactie heeft Marije een boodschap: dit waait niet zomaar over, ook al denk je van wel. En: of je nou vindt dat dit binnen jouw cirkel van invloed ligt of niet: dit gaat je beïnvloeden. Dus: we moeten hier samen aan werken.

Dat doen ze in Rotterdam door ruimte te geven aan het proces waarin nog niet alles duidelijk is. Dat proces kun je zien als een zogenaamde 'reis' richting een doel. Je hebt die reis nog niet gemaakt, en dus is er nog geen vaste routekaart voor iedereen beschikbaar. Dat maakt de reis niet minder waardevol. Sterker nog: die eerste reis is nodig om tot een routekaart te komen. Dus: maak de reis. En ga daarna van reis naar route.

## **Fabi van Berkel: wat kan waar, en hoe?**

Fabi van Berkel, onderzoeker Public Design bij KWR, deelt op het einde van de middag haar inzichten met de zaal over afwegen binnen Integrale Gebiedsplannen. 'We moeten van een houding van 'niet alles kan overal' naar: 'wat kan waar wel, en hoe'? Als het gaat om het oplossen van obstakels: expliciteer knelpunten, maar blijf niet focussen op het behalen van perfectionisme, voordat je handelt. Ga om met onzekerheden, en ga samen vooruit.'

## **Afsluitend: van Koppelkansen naar SLIM – doe mee!**

Maarten Claassen sluit na een panelgesprek af met een reflectie op de bijeenkomst. Hij ziet dat sprekers én de actieve zaal barsten van de energie.

Maarten nodigt de hele stad Amsterdam uit om SLIM te gaan werken. Daar kun je zelf mee beginnen door je bij het SLIM-netwerk aan te sluiten. Want onze vitale systemen zijn een oplossingsrichting om echt een verschil te maken. Een verschil in een stap voorwaarts naar een duurzame stad.

Kan jouw gebied of project wel een steun in de rug gebruiken van SLIM? We helpen je graag verder. Dat begint eenvoudig met [een mailtje](#).

Kijk ook hoe de leergang Systeminnovatie je kan helpen, en [lees het interview met SLIM-aanjager Maarten Claassen](#).